

столи, лекції, семінари, тренінги, програми із питань запобігання та протидії корупції; готувати на надавати матеріали для самостійного вивчення/ознайомлення, в тому числі он-лайн курсу, щодо запобігання та протидії корупції; висвітлювати у щорічних доповідях посадових осіб питання запобігання та протидії корупції; застосовувати індивідуальні програми психолого-педагогічного супроводження винних в корупційних діяннях; проводити підготовку віктимних груп населення до безпечної поведінки; заохочувати осіб за активну громадську позицію щодо викриття та проведення інших заходів протидії корупції.

Таким чином, сьогодні світогляд населення України, в переважній своїй більшості, представляє собою сукупність ліберальної ідеології західного зразку із залишками успадкованих комуністичної ідеології та православного типу сприйняття світу. Для всіх трьох перерахованих цілком можливим є виховання неприйняття громадянами корупції як соціально шкідливого та суспільно небезпечного діяння, що приносить шкоду всім членам суспільства без виключення. Найбільш дієвими шляхами усунення причин корупційних діянь слід визнавати інформування, роз'яснення, доказування, спростування, пропаганду, агітацію тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Полях Є. В. Дефекти національного законодавства як детермінанти виникнення корупції в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 304–307.

2. Шевченко О. В. Причини та умови корупційної злочинності. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3. С. 122–132.

Одержано 25.09.2019

УДК 343.9

Юрій Володимирович ОРЛОВ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ ЯК КРИЗА СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Функціонуючі в Україні механізми протидії злочинності центровані в основному на блокуванні ситуацій корупційних правопорушень та притягненні винних до юридичної відповідальності. Уся громіздка спеціалізована державна апаратура (САП, НАБУ, НАЗК, ДБР, відповідні сектори СБУ та Департаменту захисту економіки

Національної поліції, на черзі – антикорупційні суди) є таким собі монітором фіксації поверхневих проявів глибинних аберацій суспільного розвитку, а також залякування потенційних, покарання дійсних корупціонерів і (можливо й передусім) формування політично прийнятної статистичної картини антикорупційної діяльності. Не потребує додаткового аргументування думка про те, що така діяльність (а так само й інші симулякри цього ряду, як-то практики антикорупційного квазіпрограмування, які запроваджені практично у всіх державних і муніципальних організаціях, установах) попри безсумнівну її важливість та потрібність не має нічого спільного із впливом на сутнісні фактори корупції в Україні та максимум на що здатна – ускладнити можливості для вчинення корупційних правопорушень, підвищити ризик їх викриття та знизити привабливість. Але це – максимум. При тому – ідеальний, а точніше – ідеалізований. Бо ж і сама ця апаратура є контекстуальною, а її механіка вмонтована у суперечливу дійсність вітчизняної соціогенези, є похідною від неї, несе на собі відбитки складного рельєфу «родової травми» української держави. Відтак марно сподіватись на те, що удосконалення кримінального законодавства чи оптимізація організаційної структури і функцій спеціалізованих суб'єктів протидії корупції здатне *істотно* змінити конфігурації, масштаби останньої.

Як видається, виявлення глибинних детермінант корупції, спроба проникнення до її природи має виходити з двох базових методологічних орієнтацій: 1) корупція за своєю сутністю є виявом не просто корисливості, епіфеноменом конс'юмерності, а й *публічної фальсифікації*; 2) публічна фальсифікація є різновидом *симуляції на рівні соціальних конвенцій* та діяльності органів публічної влади – державних, муніципальних. Оперування цими орієнтаціями дозволяє сформувати декілька тез, які репрезентують окремий кримінологічно значущий аспект бачення особливого (у доповнення до загального (корисливість, постмодерна фрагментованість і дезорганізованість), з проєкцією на окремий, особистісний) сегменту детермінаційної природи корупції в Україні.

1. Симуляція соціальних конвенцій взагалі та в діяльності публічної влади, зокрема, як системне явище стає можливим в тих випадках, коли існуючі, закріплені конвенціями соціальні очікування від службовця (суб'єкта корупційного правопорушення) не є значущими для нього. Якщо ми виключаємо ексцеси, збіги тяжких життєвих обставин та ведемо мову про корупцію саме як системне явище, вимушені визнати те, що відсутність такої значущості зумовлена об'єктивно слабкими зв'язками з тими колективними соціальними суб'єктами, задля обслуговування запитів яких публічна влада

засновується, функціонує. Коли йдеться про державну владу, про представників держави як службових осіб (таких, наприклад, як поліцейських і т. п.), кореспондуючим їм суб'єктом таких зв'язків виступає народ в цілому. У випадку зі службовими особами муніципалітетів, а також юридичних осіб приватного права – відповідні громади, колективи підприємств, установ, організацій. Втрата сили зв'язків (перш за все екзистенційних) з соціальними колективними, груповими утвореннями, народом в цілому іменується як криза ідентичності. Особа не мислить себе складовою групового соціального утворення, постійна комунікація з яким наділена смислами, чуттєвими компонентами та утворює установку на синтез блага особистісного і групового. Таким чином, *корупція є проявом кризи соціальної ідентичності*.

2. Яскравим індикатором гостроти, глибини кризи соціальної ідентичності є висока частота, навіязливість присутності у публічному дискурсі ідей і символів націоналізму, патріотизму, як демонстративний, маніфестуючий прояв квазіідентичності. Доходить до рівня невротичної соціальної установки, яка, щоправда, характерна і для періодів боротьби за виживання, що, втім, не заважає прикриватися цією обставиною для розгортання корупційних схем. При тому найбільш потужні корупційні схеми нерідко прикриваються ідеями і устремліннями до забезпечення загальнонаціонального блага. Намагання ж їх висвітлити у ЗМІ, вплинути правоохоронними інструментами часто інтерпретується як політичний тиск, переслідування, дискримінація і т. п.

3. *Криза ідентичності* в умовах збереження номінальної цілісності у конфігураціях соціальних конвенцій не є самостійною проблемою, а виявляється складовою комплексної характеристики стану неадекватності (у термінології С. А. Дацюка), що характеризується втратою зв'язків між мисленням, комунікацією, діяльністю та дійсністю. Кожна з цих складових соціодинаміки в значній мірі набуває симулятивного характеру, а єдність соціальної діяльності забезпечується здебільшого господарськими зв'язками, визначається економічними домінантами.

4. Зіставлення рейтингових даних по країнам з найнижчим рівнем корупції (Transparency International: The Corruption Perceptions Index, 2018) та найвищим рівнем розвитку демократії (The Democracy Index, 2018) дозволяє в додатково підкреслити залежності між цими двома показниками: чим вищий рівень демократичних свобод, тим нижча корупція. Відтак, *корупція постає феноменом несвободи*. У ситуації кризи ідентичності, в умовах соціального неадеквату реальна свобода відсутня: втрата конвенційних та (найголовніше) екзистенційних зв'язків (а останні можливі виключно в умовах належної комунікації, що розлого доведено у працях з проблем філософії комунікації (К. Ясперс) та діалогічного персоналізму

(М. М. Бахтін, М. Бубер та ін.)) ставить особистість у умови життєдіяльності у фактично ворожому середовищі, що детермінує тривожність, примат особистісного (вузького комунікативного кола, кола близьких: «кумівство», «команди одностайців» у владі і т. д.) над загальним, публічним. Відсутня відповідальність перед загальним, перед принциповими іншими представниками соціальних груп. Без відповідальності свобода є сваволею.

Підсумовуючи, зауважу, що постановка проблеми корупції як прояву кризи ідентичності, як феномена несвободи формує якісно відмінну від існуючої на рівні чинної кримінологічної політики панораму можливих інновацій в цій сфері. Видається за можливе пред'явити перспективу на: а) кримінологічне осмислення концептів історичної пам'яті, їх використання в інститутах передачі соціального досвіду на базі механізмів постпам'яті; б) дослідження та широке обговорення проблем переукладання соціального договору в Україні, його проєкція на стратегію перехідного правосуддя: осмислений, артикульований, узгоджений посттоталітарний транзит у масштабах всієї країни, адже соціокультурний феномен «Донбасу» не обмежується географічними кордонами окремих районів Донецької та Луганської областей та є одним з функціональних вузлів кризи ідентичності; в) кримінологічне стратегування протидії корупції з урахуванням центрованої на проблемах ідентичності гуманітарної політики, а також нейтралізації загроз інформаційній безпеці.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.9.01:328.185(477)

Світлана Василівна ПАНОВА,

молодший науковий співробітник сектору

дослідження злочинності та її причин

Науково-дослідного інституту вивчення

проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України (м. Харків)

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ

Корупція, як ракова пухлина, охопила всі сфери суспільного життя нашої країни. Не оминула вона приватну сферу, так зване «бізнес-середовище», і є не менш загрозливою поряд із корупційними проявами в публічній сфері. Корупція у приватній сфері значно впливає на рівень ризиків для ведення та інвестування бізнесу,